
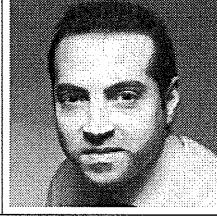


## ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARA DEVLETİN SUNMASI GEREKEN HAKLAR

<b>Faruk LEVENT</b>		
<i>Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi A.B.D.</i>		

### ÖZET

Üstün yetenekli çocuklar, özellikleri ve gereksinimleri yönünden yaşatlarından belirgin olarak farklılık gösterirler. Bu özellikteki çocuklar kendi potansiyellerini geliştiren farklı eğitsel programlarla desteklenmeye ihtiyaç duyarlar.

Ülkemizin mevcut yasa ve yönetmeliklerinde, üstün yetenekli çocuklara yönelik belirleyici olmayan ve işlevsellikten uzak, sınırlı sayıda madde bulunmaktadır. Bu noktada, üstün yetenekli çocuklara ve ailelerine devlet tarafından hangi hakların sunulması gerektiğinin bilinmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada, üstün yetenekli çocukların hakları temel kavramlar ve uluslararası sözleşmeler çerçevesinde incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Üstün yetenekli çocuklar, eğitsel ihtiyaçları, devlet, hakları.

### Giriş

Dünyaya gelen her çocuk, yaşama ve gelişme hakkına sahiptir. Yetenekleri ne düzeyde olursa olsun, her çocuğun tüm potansiyelini gerçekleştirecek şekilde gelişmesi önemli bir temel haktır. Bu temel hak aslında, “çocuğun var olma hakkı”dır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğa hem çocuk hem de birey olarak haklar tanıyan, bunun yanında da çocuğun gelecekte üretici, çok yönlü düşünebilen, etkili iletişim kurabilen, gizli güçlerini en etkili bir biçimde kullanabilen, insanlığın gelişmesine katkıda bulunabilen ve kendisini gerçekleştirmiş mutlu bir yetişkin olmasını amaçlayan bir düzenlemedir. Bu düzenlemeye uygun gerekli yasal altyapıyı oluşturan ve uygulayan toplumların, ileri kalkınmışlık seviyesinde olduğu görülmektedir. Gelişmiş toplumların en belirgin özelliği, o toplumu oluşturan bireylerin zihinsel kapasitesi ve yeteneklerine yatırım yapmalarıdır.

Geleneksel okulun amacı, herkese aynı eğitimi vermek ve belirli bir zaman dilimi içinde belirlenmiş olan standardı karşılayacak kazanımları kazandırmaktır. Fakat o yıl geliştirilecek becerileri önceden kazanmış olan veya çok hızlı öğrenen üstün yetenekli öğrenciler için farklılaştırılmış öğretim imkânları sunulmazsa, bu bireylerin eğitsel gereksinimleri gerçek anlamda karşılanmamış olur.

Anayasal bir hak olarak görülen eğitimde fırsat eşitliği, yasalarla teminat altına alınmıştır. Eğitimde eşitlik kavramı; farklı olanların farklılıklarını dikkate alan, onlara ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim verilmesini savunan bir anlayıştır. Bu nedenle üstün yetenekli çocuklar için özel eğitim, eğitimde eşitlik ilkesini bozmamaktadır. Çünkü gerek sonradan kazanılan beceriler gerekse bireylerin doğuştan sahip olduğu bilişsel ve fiziksel farklılıklar gerçek hayatta mutlak eşitliğin bulunmadığını göstermektedir. Thomas Jefferson'ın ifade ettiği gibi *“en büyük eşitsizlik, eşit olmayanlara eşitmiş gibi davranmaktır.”* Bu anlayışa göre demokratik bir toplumda kamusal eşitlik, herkese aynı şeyi vermek değil, bireylerin farklı düzeyde ve yönde olan ihtiyaçlarını karşılayarak toplumun ortak bir paydada buluşmasını sağlamak demektir. Başka bir ifadeyle, bireysel farklılıkları dikkate alan kamusal eğitim politikaları geliştirmek, demokrasinin gereği olduğu gibi sosyal devlet ilkesinin de bir zorunluluğudur.

Demokrasiyle yönetilen ülkelerin birçoğunda olduğu gibi Türkiye’de de eğitimde istisnai durumlar yasa ve yönetmeliklerle belirlenmiş “özel eğitim ihtiyacı olan bireyler” başlığı altında toplanmıştır. Fakat oldukça kapsayıcı olan bu tanım, engelli çocuklarla birlikte üstün yetenekli çocukları da aynı yasal düzenleme içinde değerlendirmektedir. Bunun bir sonucu olarak da, üstün yetenekli çocukların eğitsel ihtiyaçlarının karşılanmasında bazı belirsizlikler ve yetersizlikler söz konusudur. Özellikle üstün yetenekli çocukların eğitimi, istihdam politikalarını da içeren bir vizyondan yoksun olduğu için eğitim süreci sonunda bireyler kendi başkalarına terk edilmekte ve beyin göçü şeklinde bir kayıp ortaya çıkmaktadır.

## **1. Temel kavramlar açısından üstün yetenekli çocukların hakları**

### **a) Doğal bir hak olarak üstün yetenekli çocukların hakları**

Doğanın en belirgin şekilde herkes tarafından kolaylıkla görülebilecek gerçeklerinden biri hiç şüphesiz insanlar arasında var olan “bireysel farklılıklar”dır. İnsanlar arasındaki bireysel farklılıklar, dünyada insan nesli var olduğu günden beri vardır. Çünkü bu durum, doğanın değişmez yasağıdır ve bu durumun değişmesinin doğadaki dengeyi bozacağı bilinen bir gerçektir.

Her çocuk birbirinden farklı bilişsel yapı ve yetenekleri ile dünyaya gelmektedir. Bireylerin doğuştan sahip olduğu yeteneklerini geliştiren en önemli araç ise eğitimidir. Eğitim, dünyaya gelen her bireyin sırf “insan” olduğu için doğal bir hakkı ve ihtiyacı olarak kabul edilmektedir. Dünyada birçok ülke tarafından onaylanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 26ncı maddesine göre *“herkes eğitim hakkına sahiptir”*. Bununla birlikte Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28nci maddesi, çocuğun eğitim hakkını kabul eder ve çocuğun özelliklerine göre eğitim almasını öngörür. Bu hakkın hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan, bireylerin yetenekleri ölçüsünde eğitim hizmeti almasını sağlamak toplumun temel görevlerinden biridir.

Bu bilgiler bize eğitimin insanlar için kaçınılmaz temel bir ihtiyaç olduğunu, bunun bireysel ayrılıklara ve bireyin sahip olduğu yetenek farklılıklarına göre düzenlenmesi gerektiğini işaret etmektedir. Bu doğrultuda, yaşlılarından öğrenme hızı ve kapasitesi yönünden farklılık gösteren üstün yetenekli çocukların doğuştan sahip oldukları potansiyel yeteneklerine uygun eğitim alması doğal bir haktır.

### **b) Demokratik anlayış gereği üstün yetenekli çocukların hakları**

Eğitimin belki de en önemli fonksiyonu, insanların doğuştan getirdikleri farklılıkları dikkate alması, onları uygun tekniklerle keşfedip doğru yönlendirmelerle geliştirmesidir. Eğitim ve demokrasi, anlam ve işleyiş yönünden birbirine bağlı iki kavramdır (Polat, 2003: 113). Eğitimin demokratikleşmesi ya da eğitim sürecinin temel kurumları olan okulların demokratikleşmesi, o toplumu oluşturan fertlerin bireysel farklılıklarını dikkate alınmasıyla mümkündür. Dolayısıyla eğitim, bireyin kendisine, topluma faydalı davranışlar geliştiren, ondaki farklılığı ve üstün özellikleri fark edip işleyen faaliyetler bütünüdür.

Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar için gerekli eğitimin sağlanamayışı eğitimde fırsat eşitsizliği olarak değerlendirilmektedir (Celkan, 1991: 83). Bununla birlikte yeteneklerin desteklenmesi ve en üst noktaya çıkarılması eğitimde fırsat eşitliğinin özü olarak kabul edilmektedir (Ergün, 1992: 225). Aslında demokrasi ile yönetilen her ülkenin yönetiminden sorumlu kişilerin en başta gelen görevlerinden biri her bireyin mevcut yeteneklerini en üst düzeyde geliştirmesine hizmet edecek eğitim sağlamak olmalıdır (Enç ve diğerleri, 1987: 25).

Demokratik ülkelerde bireylerin eşit haklara sahip olmaları beklenirken, eğitim açısından üstün yetenekliler için halen eşitlik arayışı içinde olunması bir paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ilk olarak eşitliğin anlamı üzerinde bir anlaşmaya varmak gerekir. Eşit fırsata sahip olmak demek, aynı fırsata sahip olmak demek değildir; her bireyin kendi gereksinimlerine uygun deneyimlere sahip olması demektir. Yetenekli bir müzisyen ile parlak bir bilim adamına aynı eğitimin verilmesi, onlara eğitim açısından eşit fırsatlar sunuluyor anlamına gelmez. Dolayısıyla eşitlik, bireyin yeteneklerinin doruk noktasına ulaşması için onlara eşit fırsatların sunulması anlamına gelmektedir (Clark, 2002).

### **c) Sosyolojik açıdan üstün yetenekli çocukların hakları**

Toplumun bütünlüğü onu oluşturan bireylerin birleşmesi ve bütünleşmesiyle mümkündür. Toplumda hiçbir birey ihmal edilemez. Sosyal devlet, eğitim ve öğretimi devletin başta gelen ödevi sayar ve tüm vatandaşların uygun eğitim görmesini sağlamaya çalışır (Duman, 1997: 217). Toplumunu oluşturan bireylerin %2'sinin üstün yetenekli olarak dünyaya geldiğini kabul edersek devletin çok az sayıda çocuğa farklılaştırılmış eğitim olanakları sağlayabildiğini görmekteyiz. Oysa üstün yetenekli çocukların eğitim haklarından yeterince yararlanamaması sosyal anlayışa ters düşer. Toplumun mutluluğu ve bütünlüğü

tüm bireylerin mutluluğu ve bütünlüğü ile sağlanabilir. Çünkü içtenlikle kabul gören, toplumun eğitim hizmetlerinden yetenekleri ölçüsünde yararlanan bireyler o toplumun refahı ve mutluluğu için çalışabilir. Bundan yoksun kalan bir bireyin kendini geliştirmesi ve o toplumun yüceltilmesine hizmet etmesi düşünülemez.

Eğitimin eşitlik ilkesine göre herkes eşit eğitim alma hakkına sahiptir. Bireyin yaşamında var olan farklılıkların hepsi eğitim ve öğretim açısından önemli değildir. Örneğin; gözün, saçın ve derinin rengi, boyun uzunluğu ve kısalığı gibi özellikler öğrenim gücü açısından gerekli yeteneklere göre önemsiz sayılabilir. Asıl önemli olan ise sahip olunan yeteneklerdeki farklılığın derecesidir. Ancak bazı çocuklar yetenek düzeyi ve zihinsel beceri açısından olağanın çok altında gerilik veya üstünlük gösterirler. Bu olağan dışı farklılıkları gösteren çocukların eğitimlerini normal okullarda, normal şartlar altında, normal çocuklar için hazırlanmış program, araç, gereç ve personelle karşılamak mümkün değildir. Bu çocuklar için özel yetişmiş personel, özel hazırlanmış programlar, özel araç ve gereçler ve uygun eğitim ortamı gerekir (Enç ve diğerleri, 1987: 6).

Okul içinde zekâsı akranlarına göre az gelişmiş (zekâ bölümü 50 olan) bir çocuğun özel bazı yardımlar yapılarak mevcudu az olan bir sınıfta yaşlıları ile eğitim ve öğretim alması yanında bireyselleştirilmiş eğitim programının düzenlenmelidir. Aynı şekilde zekâ/ yetenek düzeyi yaşlılarının çok üstünde (zekâ bölümü 150 olan) üstün yetenekli bir çocuğun da akranlarıyla normal bir sınıfta öğrenim görmesinin yanında farklılaştırılmış bir eğitim alması gerekir. Sonuç itibarıyla üstün yetenekli çocukların eğitsel ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal bir olgu ve sosyal anlayış gereği olarak yerine getirilmesi gereken toplumsal bir görevdir.

#### **d) Ekonomik şartlar açısından üstün yetenekli çocukların hakları**

Gelişmiş ülkelere baktığımızda kaynaklarının yer altı zenginlikleri olmadığını, en büyük hazinelerinin insan kaynağı olduğunu görmekteyiz. Bu ülkeler, sağlıklı ve çağdaş bir eğitim aracılığıyla kalkınmanın gerektirdiği sayı ve nitelikte insan gücünü yetiştirir. Böylece, eğitilmiş insanlar tarafından ülke kaynakları daha etkili ve planlı bir biçimde değerlendirilir, ülke zenginleşir, insanlar daha mutlu ve rahat bir yaşam sürdürürler.

Üstün yeteneklilerin eğitimi, hem daha pahalı hem de daha uzun vadeli bir eğitimidir. Negatif gibi görünen bu durum, uzun vadede kalıcı sonuçlar doğuran ve geçici sıkıntılara mutlaka katlanılması gereken bir uzun yolculuğa benzer. Çünkü üstün yetenekliler eğitimine önem vermeyen bir ülkenin gerçek anlamda kalkınması mümkün değildir. Bununla birlikte her alandaki yaratıcı beyinlerin bu potansiyelleri eğitim yolu ile ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kıt bir beşeri kaynak olarak gördüğümüz söz konusu bu potansiyel, bir ülke açısından son derece önemli bir iktisadi unsurdur. Beşeri kapital olarak da ifade edilen nitelikli beyin gücü, eğitilip değerlendirilemediğinde gelişmiş ülkelere göç etmekte ve göç alan ülkeler de eğitimin maliyetine katılmadıklarından tasarruf etmiş olmaktadır (Erkal, 1992: 103).

Üstün yetenekli çocukların eğitsel ihtiyaçlarının karşılanmaması ekonomik açıdan iki farklı sorun oluşturabilir:

1. Üstün yetenekli çocuklara ihtiyaç duydukları farklılaştırılmış eğitim olanakları sunulmazsa bu çocuğun ailesi özel kuruluşların düzenlediği öğretim olanaklarıyla özel ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmektedir. Bu durum, aileye ekstra masraflar getirdiğinden bazı ailelerin sosyal ve ekonomik yaşamını olumsuz etkileyebilir.

Ayrıca ekonomik durumu yeterli olmayan aileler, çocuklarına farklı eğitsel olanakları sunma konusunda çaresizlik yaşamaktadır. Çocuklarına paralı eğitim sağlayamayan ailelerin birçoğu, kapılarını çaldıkları resmi kurumlardan eli boş dönmektedir. Bu yüzden devlet, bu özellikteki çocukların eğitiminde ailelere destek olacak birtakım maddi yardımlar sağlayabilmeli ve bazı parasız olanaklar sunabilmelidir.

2. Üstün yetenekli çocukların farklılaştırılmış eğitim olanaklarından yoksun kalması, onları üretici olmaktan alıkoyarak tüketici durumuna düşürebilir. Oysa bu çocukların yaratıcılık ve üreticilikleri son derece yüksektir. Üstün yeteneklilerin eğitsel ihtiyaçlarının karşılanmaması, mevcut kapasitelerini fonksiyonel hale getirip topluma üretici insan gücü olarak katkıda bulunmalarını engelleyebilir.

Üstün yetenekli çocukların uygun eğitim alması halinde toplumun ekonomik gelişmesinde olumlu katkıları olduğu bilinen bir gerçektir. Hatta özelliklerine uygun eğitim alan üstün yeteneklilerin normal akranlarına göre daha verimli ve üretken oldukları görülmektedir. Bu nedenle üstün yetenekli çocuklara eğitsel haklar tanınması, toplumun insan gücünden maksimum seviyede yararlanması ve ekonomik gelişmesi için kaçınılmazdır.

#### **e) Stratejik açıdan üstün yetenekli çocukların hakları**

Bir ülkenin en temel stratejik gücü, insan unsurudur. Sabit ve stratejik unsurlar olan tarih ve coğrafyayı değiştirmek mümkün değildir. Ancak nitelikli insan unsuru, bu tarih ve coğrafyaya ufuk açıcı anlamlar kazandırabilir. Kalitesiz insan unsuru ise aynı tarih ve coğrafya unsurlarını ülkenin zaafı haline dönüştürebilir (Davutoğlu, 2001: 35). Bu durumda ülkenin gelişmesi açısından uluslararası stratejik önemine sahip üstün beyin gücü, bazı ülkeler için kayıp bazı ülkeler için kazanç olmaktadır.

Üstün beyin gücü potansiyelinin değerlendirilip değerlendirilememesi ülkeler açısından stratejik önemi olan bir konudur. Çünkü üstün yetenekli bireyler buldukları ülkelerin ekonomik, siyasi, askeri ve teknolojik gelişmelerinin itici gücüdür. Bu nedenle gelişmiş ülkeler, bu özellikteki çocuk ve gençlerin eğitimi ve istihdamı konusunda bilinçli çalışmalar yürütmektedir. Dolayısıyla üstün yetenekli bireylerin, ulusal ve dünya tarihine yön verdikleri düşünüldüğünde onlara kapasitelerini geliştirebilecekleri eğitsel haklar sunulması bir ülkenin geleceğini ve konumunu etkilemektedir.

Eğitimde temel ilke; bireyin kapasitesi ölçüsünde ve yeteneği doğrultusunda eğitime tabi tutulmasıdır. Üstün yetenekli çocukların her toplumda toplam nüfusa oranı bilin-

mektedir. Bir ülkenin kendisi için stratejik önem arz eden bu elit potansiyeli değerlendirme sorunu, yalnızca o ülkenin milli eğitimini yönetenler ile sınırlı tutulamaz. Elbette öncelik onlara aittir ancak; ülkenin genel çıkarını ilgilendirmesi, ortak değer teşkili gibi nedenler yüzünden, konu ülkede yaşayan bütün yetişmiş bireyleri yakından ilgilendirmektedir. Çünkü kıt bir beşeri kaynak olarak üstün yetenekli potansiyel, bir ülkenin kalkınması, gelişmesi, vizyonu, uluslararası konumu, etkisi ve geleceği için son derece stratejik bir önem arz etmektedir (Bilgili, 2004: 244).

#### **f) Pedagojik açıdan üstün yetenekli çocukların hakları**

İnsan, bireysel farklılıklarının tanındığı ve bu özelliklerine göre eğitim hizmeti alıp işlendiği zaman toplum içinde uyumlu, yararlı ve mutlu bir birey olarak gelişir. Her toplum içinde, o toplumu her alanda yükseltecek üstün niteliklere sahip az sayıda birey vardır. Bu bireyler liderlik, üretkenlik ve verimlilik gibi özelliklere sahip “üstün yetenekli” kişilerdir. Bu özellikteki bireylerin mevcut potansiyel ve yeteneklerini geliştirebilmeleri, onlara uygun eğitim olanakları sağlanmasıyla mümkündür.

Üstün yetenekli potansiyelin eğitimi pedagojik açıdan zor bir alanı oluşturur ve bu zorluk aynı derecede önemi de ifade eder. Yeteneklerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi gerçekten önemlidir ve bu da ancak eğitim ile mümkün olabilir. Başka bir ifadeyle üstün zihin potansiyeline sahip öğrencileri tespit etmek ve eğitimlerini gerçekleştirmek güçtür; fakat yüksek verimli arazide tarım yapmak gibidir (Bilgiseven, 1987).

Dünyanın bugün itibarıyla en gelişmiş ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri yaygın eğitimde ve okuryazarlıkta dünya birincisi değildir ama yeteneklerin keşfi, eğitimi, istihdamı, değerlendirmesi ve gerekiyorsa başka ülkelerden transferinde dünya lideridir. Demek ki üstün yeteneklilerin eğitimi ciddi bir şekilde gerçekleştirmek gelişmişliğin en kritik noktasını oluşturmaktadır. Bu da bir bütün olarak pedagojik önemi ifade eder (Bilgili, 2004: 247).

#### **g) Psikolojik açıdan üstün yetenekli çocukların hakları**

Toplumun her bireye yetenekleri ölçüsünde eğitim hakkı vermesinin genel olarak üç yönlü dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, her insanın psikolojik ve sosyal temel ihtiyaçlarından en başta geleninin eğitim olduğu gerçeğidir. Eğitimden yoksun edilen hiçbir fert psikolojik yönden huzurlu ve sosyal açıdan uyumlu olamadığı gibi her toplum için potansiyel tehlike konumundadır. İkinci yönü, insanlar arasında mevcut bireysel farklılıkların bulunmasıdır. Bireysel farklılıklar, değiştirilmeyen ve değiştirilmesi belki de mümkün olmayan bir gerçektir ve bu gerçeğin eğitime yansıtılması kaçınılmaz bir durumdur. Üçüncü yönü ise bireyin öğrenme gücünü oluşturan zihinsel altyapısının bireysel farklılıklardan daha belirgin oluşudur.

Üstün yetenekli çocuklar bilişsel heyecanlara, keşfetmeye, üretmeye yani zihinsel anlamda aktif olmaya yaşlılarına göre daha çok ihtiyaç duyarlar. Başka bir ifadeyle bu özel-

likteki çocuklar ne kadar çok bedenini, beş duyusunu, zihinsel ve duyuşal alt yapısını kullanma fırsatı bulursa, psikolojik açıdan o kadar sağlıklı bir birey olur. Buna karşın araştırmalar, gelişim olanakları kısıtlanmış üstün yetenekli çocukların bireysel mutluluğa ulaşamadıklarını göstermektedir.

Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisine baktığımızda, insanın temel ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılamasından sonra, en tepede "kendini gerçekleştirme" ihtiyacı bulunmaktadır. Kendini gerçekleştirmek, bireyin sahip olduğu tüm potansiyeli etkili bir biçimde kullanabilme ihtiyacı olarak açıklanabilir (Senemoğlu, 2000: 106). Maslow'a göre eğitimin hedefi kendini gerçekleştirmeyi ya da geliştirmeyi başaran psikolojik olarak sağlıklı ve mutlu bireyler oluşturmak olmalıdır (Demirel, 1997: 48). Başka bir ifadeyle, yaşlılardan zihinsel açıdan daha erken gelişen ve çabuk öğrenen üstün yetenekli çocuklar kendilerini gerçekleştirme ihtiyaçlarını karşıladıkları ölçüde mutlu bir birey olabilir.

Üstün niteliklere sahip olan insanlar bireysel farklılıklardan dolayı belli ölçüde bazı psikolojik problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Üstün yetenekli çocukların bu problemleri yaşamalarındaki en temel faktör mevcut potansiyel yeteneklerini açığa çıkarınamamaları ve kendilerini doğru ifade edememeleridir. Doğuştan sahip oldukları yetenekleri mümkün olan en üst seviyede geliştirebilecek ortam ve olanaklara sahip olmaları bu özellikteki bireylerin psikolojik dengeleri açısından önem taşımaktadır.

#### **h) Çocuğun yüksek yararı ilkesi gereği üstün yetenekli çocukların hakları**

Çocukları ilgilendiren bütün eylemlerde, çocuğun yararının öncelikle gözetilmesi gerekir. Çünkü toplumun savunmasız bir grubu olan çocuklar, kendi haklarını koruyamazlar. Hükümetler, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, aileler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşünce olmalıdır. Çocuğun yararında aranacak ölçütler ise çocuğun kişiliği, gereksinimleri, yetenekleri, gelişim olanakları ve yaşam şartlarıdır.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk merkezli bir bakış açısını destekler ve çocuğun birbiriyle ilişkili hak ve ihtiyaçlarına dikkat çeker. Her çocuğu öncelikli olarak ele alan, çocuğa değer veren ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri için fırsat sunan koruyucu bir sosyal destek sistemi oluşturmak, öncelikle devletin anayasasında düzenlenir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin bazı çarpıcı maddelerine göz atarsak, çocuklara ne denli hoşgörü ve değer verici bir yaklaşımla bakmamız gerektiğini anlayabiliriz. Sözleşmenin İnci Maddesi'nde "18 yaşına kadar her insanın çocuk olduğu", 3ncü Maddesi'nde ise "kamusal ya da sosyal, çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel prensiptir" ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeler, onlara hem biricik olduklarını hem de 18 yaşına kadar çocuk olduklarını unutmadan davranılması gerektiğine işaret etmektedir.

Çocuk, okul çağında almış olduğu eğitimin izlerini tüm yaşamı boyunca taşır. Çocuğun yüksek yararını içeren çocuk haklarının takipçisi olmak, okul içi dönütleri çocuğun

yararına süratle devreye sokmak, çocuğun eğitim yoluyla doğuştan getirdiği potansiyeli geliştirmesi için olanaklar sağlamak, hem okul yönetimini hem de öğretmenleri çocuğun hakları açısından yönlendirebilmek günümüzde eğitim sisteminden beklenenler arasındadır. Bu doğrultuda, devlet tarafından üstün yetenekli çocukların özelliklerine uygun eğitim hakkına yönelik politikaların oluşturulması bu çocukların “yüksek yararı” açısından büyük önem arz etmektedir.

## 2. Uluslararası sözleşmeler gereği üstün yetenekli çocukların hakları

### a) Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi

Çocuğun ve çocuk haklarının korunması günümüzde halen çözüme kavuşturulamayan önemli sorunlardan biridir. Çünkü çocuklar kendi haklarını koruyamadıkları için toplumun en incinebilir kesimini oluşturmaktadır. Bu nedenle yetişkinlerin çocuk haklarını gerçekleştirme yükümlülükleri insan haklarıyla ilgili her türlü uluslararası düzenlemede yer almıştır. Ne var ki, uygulamada öteden beri çocukların hakları genelde yaşama ve korunma hakları olarak kabul edilmiştir. Kuşkusuz bu haklar çocukların hayatta kalması ve sağlıklı yaşaması için gerekli ön koşullardır. Ancak, her çocuğun tüm potansiyelini geliştirecek şekilde eğitim alma hakkı, temel insan haklarından biridir. Bu temel hak, “çocuğun var olma hakkı”dır. Nitekim İnsan Hakları Beyannameesinin 26.maddesinde “herkes eğitim hakkına sahiptir” ve “eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye yönelik olmalıdır” ifadeleri yer almaktadır. Burada kastedilen hak sadece herkese zorunlu ve parasız ilköğretim sağlamak değil bireylerin yetenek ve gereksinimlerine göre yeterli ve nitelikli bir eğitim alma hakkıdır. Dolayısıyla bu beyannameyi onaylayan ülkeler, her çocuğun eğitim alma hakkı olduğunu ve çocuğun yeterli bir yaşam standardına ulaşabilmesi için eğitsel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini kabul etmektedir.

Her çocuk, doğuştan sahip olduğu potansiyel yeteneklerini geliştirebilmesi için uygun eğitim almaya ihtiyaç duyar. Üstün yetenekli çocukların diğer çocuklara göre beyin işlemleri daha hızlı ve düşünme süreçleri daha karmaşık olduğu için ortalama zekâ düzeyine sahip yaşlılarının öğrenme hız ve düzeyi temel alınarak eğitim vermek bir haksızlıktır (Clark, 2002). Bu bağlamda, üstün yetenekli çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal olarak tam gelişebilmeleri için onlara sunulacak eğitim programının farklılaştırılması temel insan hakları açısından bir zorunluluktur. Çünkü bu özellikteki çocukların sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi, eğitsel ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır.

### b) Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğu bir birey olarak ele almakla birlikte, yaşla ve olgunlaşmayla gelişen ihtiyaçlara sahip bir varlık olarak tanımlamaktadır. Çocuğun yüksek yararını esas alan bu sözleşme çocukların yaşama ve eğitim gereksinimlerinin güvenceye alınmasını için temel ilkeleri belirleyen bir metindir. Ayrıca bu sözleşmeyle, çocukla-



rın yaşama ve gelişmeleri bakımından gerekli koşullar üzerine evrensel bir uzlaşma sağlanmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, UNICEF'in sınıflandırmasına göre; yaşama hakkı; eksiksiz biçimde gelişme hakkı; zararlı etkilerden korunma hakkı; aile, kültür ve sosyal yaşama eksiksiz katılma haklarını kapsamaktadır (www.unicef.org, 2010). Sözleşme, 18 yaşından küçük herhangi bir kişinin bireysel haklarını ayrıntıyla işleyen 54 madde içermektedir. Bu maddelerden yalnızca ikisi eğitime ayrılmışken, beş ayrı madde de eğitimle ilgili amaçlara atıfta bulunmaktadır. Bu bölümde ele aldığımız konu itibarıyla sözleşmede vurgulanan temel haklar içinde "gelişme hakkı" üzerinde durulacaktır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6ncı maddesinde "*devlet, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı göstermelidir*" ifadesi bulunmaktadır. Bu ifade, temel yaşama hakkının ötesinde, çocuğun gelişmesi ve topluma yararlı bir birey olarak kazandırılması için devletçe gerekli tüm hizmetlerin sunulması anlamını içermektedir. Bununla birlikte "gelişme" kavramı yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine hazırlanmasıyla sınırlı değildir. Gelişim, çocuğun doğuştan sahip olduğu potansiyeli açığa çıkarma sürecidir. Dolayısıyla, sözleşmeyi imzalayan taraf devletler; çocuğun fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesi için uygun eğitim ortamı sağlamalıdır.

Günümüzde devletler kendilerini bilim, teknoloji ve sanat gibi alanlarda ileri taşıyacak bireylere her zamankinden daha fazla gereksinim duymaktadır. Bu durum, ortalamanın üstünde beyin gücüne sahip olan üstün yetenekli bireylerin ayrı bir grup olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun yanında toplumda üstün yetenek potansiyeli gösteren bireylerin yetenek ve ilgilerinin belirlenerek, eğitsel ve gelişimsel ihtiyaçları başta olmak üzere tüm gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir. Bu doğrultuda, sözleşmenin 6ncı maddesinin üstün yetenekli çocukların mevcut yeteneklerini geliştirebilmeleri için onlara birtakım olanaklar sunulmasını devletin temel görevleri arasında sayan bir anlayışı ifade ettiği söylenebilir.

Sözleşmesinin 27nci maddesinin 1inci fıkrasında "*devlet, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul eder*" ifadesi yer almaktadır. Buna göre sözleşmeye taraf devletler çocukların doğuştan getirdiği bilişsel yeteneklerini tam olarak geliştirme hakkı olduğunu kabul etmektedir. Katılımsal özelliklerin en büyük destekçisi hiç şüphesiz eğitimidir. Üstün kalıtsal kapasitenin, doğru yöntem ve uyaranlarla beslenmesi ve eğitimi, bireyin gelişimine büyük katkılar sağlar. Ancak, mevcut eğitim sisteminin, insanoglunun sahip olduğu üstün özelliklerin açığa çıkmasına ve mevcut potansiyellerin geliştirmesine tam olanak sağladığı söylenemez. Özellikle üstün yetenekli çocuklar, doğuştan getirdikleri kapasitelerini geliştirebilecekleri farklılaştırılmış eğitim ihtiyacı içindedir. Bu bağlamda, devletin tüm üstün yetenekli çocukların eğitim gereksinimlerine duyarlı davranması ve onların özel ihtiyaçlarını eşit oranda karşılayacak olanaklar sunması gerekmektedir.

Yine sözleşmenin 27nci maddesinin 3 üncü fıkrasında “*taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun gelişme hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır*” ifadeleri bulunmaktadır. Çocukların temel hakları, onların yaşam standartlarını yükseltmeye veya potansiyellerini geliştirmeye yöneliktir. Aileler, çocuklarının gelişimlerini güvence altına alacak yaşam standartlarına sahip olmasında birinci elden sorumlu kişilerdir. Bu maddeye göre, taraf devletler çocuğun gelişiminden öncelikle sorumlu olan ailelere ekonomik, sosyal ve kültürel yönden destek verecek uygulamalar yapmalıdır.

Günümüzde engelli çocukların ailelerine yönelik devlet tarafından yapılan maddi yardımın sosyal devlet anlayışı adına önemli bir adım olduğu söylenebilir. Ancak özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin engelli öğrencilerle sınırlı olmadığı düşünüldüğünde yapılan bu maddi yardımın üstün yetenekli çocukların eğitiminde de sağlanması gerekmektedir. Üstün yetenekli çocukların akranlarından farklı eğitsel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda sadece ailelere sorumluluk yüklemek doğru bir yaklaşım değildir. Bunun yanında üstün beyin gücüne sahip bireyler bir ülkenin geleceğinde hayati öneme sahip milli bir hazinedir. Dolayısıyla, devlet, bu potansiyel gücün toplum yararına yetiştirilmesi konusunda ailelere destek sağlayarak üzerine düşen görevi yerine getirmek durumdadır.

Sözleşmenin 28nci maddesinde “*taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşünü benimser*” ifadesine yer verilmiştir. Sözleşmenin bu maddesi, hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün çocukların eğitim hakkına sahip olduğunu belirtmekte ve eğitimin kalitesini belirleyen bir çerçeve sunmaktadır.

Çağdaş eğitim felsefesi, eğitimde fırsat eşitliği kavramını her bireyin gelişim ve öğrenme özelliklerine uygun, çeşitlendirilmiş, zenginleştirilmiş ve farklılaştırılmış eğitim ortamlarını sunmak olarak tanımlamaktadır. Ayrıca günümüzde eğitim anlayışı yetenekleri göz önüne almayan uygulamaların getirdiği haksızlıklardan uzaklaşmaya yönelmektedir (Akarsu, 2004: 128).

Bir ülkenin eğitim politikasının temelinde, her öğrenciye genel standart çerçevesinde öğretim sunmak, bireysel farklılıkları hiçe saymak ve görmezden gelmek olmamalıdır. Böyle bir eğitim sisteminde, gerektiğinde zaman ve destek açısından gerekli düzenlemeler yapılmazsa, zihinsel yönden daha yavaş öğrenenlerin başarısız olması kaçınılmazdır. Aynı paralelde hızlı öğrenen üstün yetenekli çocukları için de gerekli olanaklar sunulmazsa, onların da eğitsel gereksinimleri karşılanmamış olur. Bu nedenle bu özellikteki çocuklar için eğitim programının farklılaştırılması bir zorunluluktur (Tomlinson ve Allan, 2000; Tomlinson, 2001). Başka bir ifadeyle, farklı özelliklere sahip üstün yetenekli çocuklara farklılaştırılmış eğitim olanakları sunmayı reddetmek ne demokrasi ne de insan haklarıyla bağdaşmaktadır (Clark, 2002).

Sözleşmenin 29ncü maddesinde “*taraf devletler, eğitimin çocuğun kişiliğinin, yetenek-*

lerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi amacına yönelik olmasını kabul ederler” ifadeleri bulunmaktadır. Bu maddede eğitimin, bireylerin yeteneklerini geliştirici yöntemleri uygulaması gerektiğine işaret edilmektedir. Eğer yetenekler iyi tespit edilir ve yetenek düzeyleri dikkat edilirse eğitimin asıl maksadına uygun bir çalışma yapılabilir. Bu nedenle yüksek öğretimden önceki kademedeki temel eğitimin başından ortaöğretime kadar geçen süre içerisinde çocukların yeteneklerinin uygun tekniklerle tespit edilmesi gerekir. Böylece öğrencilerin üstün yeteneklilik potansiyeline sahip olup olmadığının ortaya çıkması kolaylaşabilir.

Hızlı gelişen, çok çabuk öğrenen, yaşlarının bir kaç yaş üstünde performans gösteren çocukların normal gelişim hızını izleyen akranlarıyla aynı yönde eğitim ve öğretim uygulamak, üstün yetenekli çocukların gelişimlerinin önünün kapanması anlamına geldiği gibi bu özellikteki çocuklara yapılmış bir haksızlık olarak değerlendirilebilir. Clark (2002)’a göre bu çocukların zihinsel gelişimlerini mümkün olduğunca devam ettirebilmeleri için kendi düzeylerine uygun öğrenme deneyimlerinden yararlanmaları gerekmektedir. Bu nedenle, üstün yetenekli bireylerin gereksinimlerini karşılayacak farklılaştırılmış bir öğretim anlayışı benimsenmelidir.

Sözleşmesinin 31 inci maddesinde ise “*taraf devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkına saygı duyarak tanınlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler*” ifadesi yer almaktadır. Buna göre herkese kişisel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif yönlerden gelişme olanaklarının sunulması, eğitim ve öğretimle kazanılanların toplumsal yaşama katkı sağlayacak uygulamalara dönüştürülmesi açısından önemlidir. Okullardaki eğitim sürecinde kültürel ve sanatsal etkinliklerin zaman alıcı olmaları gerekçesiyle ihmal edilmesi ve klasik eğitime dayalı bir anlayışın sürdürülmesi çocuğun yaratıcılığını büyük ölçüde engellemektedir. Sözleşmenin bu maddesi, eğitimin daha okul öncesinden başlayarak çocukların boş zamanlarını keşfetme ve üretme özelliklerini teşvik etmesi ve mevcut kapasitelerini açığa çıkartabilmelerine fırsatlar hazırlayan bir yol izlemesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Üstün yetenekli çocuklar yeni bilgiler öğrenmeye meraklıdır. Bu özellikteki çocuklar, akranlarından farklı olarak boş zamanlarını bilmek, öğrenmek ve araştırmaya harcamak isterler. Üstün yetenekli çocukların birçoğu bilim, teknoloji, tarih, kültür ve sanat gibi alanlardaki değişik konulara büyük ilgi göstermekle birlikte bu konularla ilgili kitaplar ve dergiler okuyarak uzmanlık derecesinde bilgiler toplarlar. Dolayısıyla bu çocuklar, çok önem verdikleri ve ilgi duydukları bu konular hakkında araştırma ve uygulama yapma imkanı bulacakları eğitim ortamlarına ihtiyaç duyarlar.

Ülkemizde, örgün eğitim kurumlarındaki programlara destek olacak şekilde planlanan ve öğrencilerin ilgilerine yönelik proje temelli öğretim anlayışına dayanan deneysel bir öğrenme modeli olan BİLSEM modeli, 1993 yılından beri üstün yeteneklilere uygun ortamlar hazırlamak için çabalamaktadır. Üstün yeteneklilerin boş zamanlarını değerlendir-

dirme adına önemli bir girişim olan BİLSEM modelinin ülke içinde yaygınlaştırılması ve mevcut sorunlarının giderilerek işlevinin arttırılması üzerinde çalışılabilir.

Ayrıca 2009 yılında Ankara Üniversitesi'nde başlatılan ve 2010 yılında İstanbul ve Trakya Üniversiteleri bünyesinde geliştirilen "Çocuk Üniversitesi" projesi üstün yetenekli çocuklar için zamanlarını verimli ve etkili değerlendirmelerine yönelik dikkate değer bir girişimdir. Bu projenin kapsamının genişletilerek program ücretlerinin devlet tarafından karşılanması ve tüm Türkiye'deki üniversitelere yayılması bu alandaki boşluğu bir nebze kapatabilir.

### c) Herkes İçin Eğitim Dünya Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO) ve Dünya Bankası yönetimlerinin birlikte oluşturduğu "Herkes için Eğitim Dünya Konferansı" 5-9 Mart 1990 tarihlerinde Tayland'da düzenlenmiştir. Konferans sonunda "Herkes İçin Eğitim Dünya Beyannamesi" ile "Temel Öğrenme Gereksinmelerinin Karşlanması için Hareket Çerçevesi" başlıklı iki belge oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Herkes İçin Eğitim Dünya Beyannamesi, temel eğitimdeki genişletilmiş bakış açısı konusunda dünya ölçeğinde bir oybirliği oluştuğunu ve bütün çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin bireysel öğrenme ihtiyaçlarının bütün ülkelerde yeterli biçimde sağlanması konusundaki inancın bir kez daha tazelenmiş olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Herkes İçin Eğitim Dünya Beyannamesi'nin 1nci maddesi temel öğrenme gereksinmelerinin karşılanmasıyla ilgilidir:

*"Her insanın -çocuk, genç, yetişkin- kendi temel öğrenme gereksinmelerini karşılamak üzere tasarlanmış eğitim olanaklarından yararlanabilmelidir. Bu gereksinmeler, hem temel öğrenme araçlarını, hem de insanların varlıklarını sürdürmek, kapasitelerini sonuna kadar geliştirmek, onurlu bir biçimde yaşamak ve çalışmak, kalkınmaya her anlamda katılmak, yaşam standartlarını yükseltmek, bilgili kararlar vermek ve öğrenmeyi sürdürmek için gerek duydukları temel öğrenimin içeriğini (bilgi, beceri, değerler ve tavırlar gibi) kapsar."*

Herkes için eğitim kavramı, temelde her bireyin temel öğrenme gereksinimlerinin karşılanmasını içermektedir. Bu kavramın kaynağını, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile kabul edilen "herkes eğitim hakkına sahiptir" ifadesi oluşturmaktadır. Aynı zamanda eğitimin temel prensibi bireysel öğrenme özelliklerini dikkate almaktır. Bu nedenle yüksek zekâ özelliklerine sahip olan öğrenciler için eğitim programının farklılaştırılması gerekmektedir. Farklılaştırılmış eğitim olanaklarını sunmayı reddetmek demokrasi ve temel insan haklarıyla bağdaşmamaktadır. Bu bağlamda farklılaştırılmış eğitimin amacı bütün öğrencilerin kapasitesini sonuna kadar kullanmasını sağlamak ve gelişimini üst düzeye çıkarmaktır.

Üstün yetenekli çocukların doğuştan sahip oldukları kapasitelerini sonuna kadar ge-

liştirmeleri için devlet, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmelidir. Bu özellikteki çocuklar ancak temel eğitim ihtiyaçları karşılanırsa, topluma ve toplumun kalkınmasına önemli katkılar sağlayabilir. Bunun yanında üstün yetenekli çocuklara özelliklerine uygun bir eğitimin verilmesi, onların üretken ve bilinçli evrensel bir dünya vatandaşı olmasını sağlayacaktır.

Ayrıca bu maddede geçen “öğrenmeyi sürdürme” ifadesinden, üstün yeteneklilere sunulacak eğitsel hakların ve olanakların kısa bir dönem için değil, bütün bir eğitim hayatı boyunca sunulması gerektiğini anlamı çıkarılabilir. Başka bir ifadeyle bu özellikteki çocukların hem bugün hem de gelecekteki yaşam kalitelerini etkileyen eğitim süreçlerini devam ettirebilmeleri için sağlanacak hizmetlerin belli bir süreklilik arz etmesi gerekmektedir.

Beyannamenin 2 nci maddesi bireylerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik görüş oluşturmakla ilgilidir:

*“Herkesin temel öğrenme gereksinimlerine hizmet etmek, mevcut durumlarıyla temel eğitim vaatlerini yinelemekten daha fazlasını gerektirmektedir. Gerekli olan, yürürlükteki uygulamaların en iyisi üzerine inşa edilmekle birlikte, mevcut kaynak düzeylerini, kurumsal yapıları, müfredat ve geleneksel hizmet sistemlerini aşan “genişletilmiş bir görüş” oluşturmaktır. Bugün bilgi alanında kaydedilen ilerleme ile benzeri görülmemiş bir iletişim kapasitesi arasındaki yakınlaşmadan kaynaklanan yeni olanaklar söz konusudur. Bunları, yaratıcı ve daha etkin kılma konusunda kararlı bir biçimde ele almak durumundayız.*

Bu maddede belirtilen “herkesin temel öğrenme gereksinimlerine hizmet etmek” ifadesiyle akranlarından farklı olarak özel gereksinimleri olan çocukların eğitsel ihtiyaçlarına dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, özel eğitim kapsamında yer alan üstün yetenekli çocuklara sahip oldukları yetenek düzeylerine uygun, potansiyellerini geliştirici eğitim verilmesi yoluyla bu çocukların eğitsel ihtiyaçları karşılanabilir.

Gelişmiş ülkeler, milli eğitim sistemlerinde üstün yetenekli çocukların eğitimine çok önem vermektedir. Bu gelişmiş ülkeler, sınırları içinde bulunan üstün yetenekli çocukları keşfetmek için uğraşmakta ve bütün imkanlarını bu çocukların gelişimleri için seferber etmektedir. Bu sayede gelişmişliklerini devam ettirmektedirler. Gelişmemiş ülkelerde ise bütün çocukların eğitimle aynı kalıba sokulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu ülkelerde, ortalama bir kapasiteye hitap eden eğitim müfredatı hazırlanıp, ortalamanın altındaki çocukları bu seviyeye çıkartma, ortalamanın üzerindeki çocukları da bu seviyeye indirgeme yönünde bir anlayış hâkimdir. Bu tür eğitim sistemlerinde müfredatın altındaki seviyede olanlarla birlikte ne yazık ki üstün yetenekli çocuklar da uyum sorunu yaşamaktadır. Üstün yetenekli çocuklar kendilerine son derece basit gelen müfredat nedeniyle motivasyonları kaybetmekte ve okuldan soğuyabilmektedir. Dolayısıyla zekâ geriliği olan çocuklar ne kadar kaynak oda ve bireyselleştirilmiş eğitim planına (BEP) muhtaç ise üstün yetenekli çocuklar da en az onlar kadar bu eğitsel haklara ihtiyaç duymaktadır.

Beyannamenin 5nci maddesi eğitim araçlarını ve kapsamını genişletmekle ilgilidir:

*“Çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin temel öğrenme gereksinimlerinin çeşitliliği, karmaşıklığı ve değişken yapısı, temel eğitimin kapsamının genişletilmesini ve sürekli olarak yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir.*

*Gençlerin temel öğrenme ihtiyaçları çeşitlilik gösterir ve çeşitli sistemler aracılığıyla karşılanması gerekir.”*

Demokratikleşme ve insan hakları alanlarındaki gelişmeler öğrenmenin de bireyselleşmesine, bireyin ilgi ve yeteneklerine odaklanılmasına, bireysel eğitim programları ve okul çeşitliliğinin artmasına yol açmıştır. Çağdaş eğitim anlayışında, beceri düzeyinin yükselmesi, bireyin kendini geliştirmesi ve bireysel yeteneklerini sonuna kadar kullanması ön plana çıkmıştır. Demokratik toplumlar çok çeşitli özelliklere sahip olan bireylerin (üstün yetenekli olanlar dahil) tümüne gelişme hakkı sunar. Ayrıca bu toplumlarda sınırlı becerilerin değil, tüm gizilgüçlerin sonuna kadar gelişimine olanak sağlanmaya çalışılır.

Eğitimde ortalama standartlara ulaşma anlayışı, bireylere ortak özellikler kazandırma gereksinimi ve eğitim hizmetlerini yaygınlaştırmak amacıyla büyük grupla öğretim uygulamalarına öncelik vermektedir. Bu anlayış yüzünden eğitim, bireysel açıdan özel gereksinimlere göre düzenleme yönünden işlevini yerine getirememektedir. Özellikle öğrenme hızı ve yetenekleri yaşıtlarından üstün olan çocuklar bu uygulamalarla zarar görmektedir. Üstün yetenekli çocuklar daha ileri, karmaşık ve entelektüel çalışmalarda sırf standart eğitim programının temellerini hızlı bir şekilde kazanmış olmaları nedeniyle yerinde saymaya zorlanmaktadır. Bu durum, üstün yetenekli çocuklar için bir anlamda cezalandırma etkisi yapmakta ve bireysel gizilgüçlerini geliştirmeleri engellenmektedir. Üstün yetenekli çocuklara, temel öğrenme becerileri kazandırıldıktan sonra daha karmaşık, daha ileri düzeyde öğretim sunulmalıdır. Başka bir ifadeyle, esnek ve farklılaştırılabilir bir program bu çocuklar için eğitsel bir ihtiyaçtır. Çünkü bu maddede belirtildiği üzere, her çocuğun ilgi, yetenek ve becerileri birbirinden çok farklıdır ve eğitim programlarının mümkün olduğunca temel öğrenme ihtiyaçlarını karşılayabilir şekilde düzenlenmiş olması gerekmektedir.

Üstün yetenekli çocuklar düzenli sınıflarda akranları ile birlikte eğitim alırken, ilgili, istekli ve yetenekli olduğu alanlarda daha geniş ve derin bilgi kazanmaları için müfredat programı, bu çocuklar için genişletilmelidir. Bu yolla üstün yetenekli çocuklar normal sınıfta öğrendiği konularda ileri gidip daha geniş ve derin bilgiler elde edebilirler. Ayrıca akranlarının öğrenemediği konularda da incelemeler, projeler ve denemeler yapıp, yeteneklerini geliştirme olanağı bulabilirler.

Beyannamenin 6ncı maddesi bireysel öğrenme gereksinimlerine göre öğrenme ortamını zenginleştirmekle ilgilidir:

*“Çocukların öğrenme ortamını genişletecek bilgi ve beceriler yetişkinler için hazırlanan öğrenme programlarıyla bütünleştirilmelidir.”*

Üstün yetenekli çocukların doğuştan sahip oldukları yetenek ve becerilerini geliştirebilmeleri için onların ilgilerini, potansiyellerini ve ihtiyaçlarını tatmin edecek bir eğitim ortamı sunmak önemlidir. Çünkü bu öğrenciler normal sınıflarda resmi müfredatta yer alan konuları hızlı bir şekilde öğrendikleri için çabuk sıkılırlar. Bu yüzden değişik tarzda ve boyutta öğrenme olanakları sağlanarak araştırma, sorgulama ve problem çözmeye teşvik edici bir sınıf ortamı oluşturmaya özen gösterilmelidir (Smutny, 2000). Başka bir ifadeyle geleneksel öğretim metotlarının ötesinde üstün yeteneklilere sunulan öğretim zenginleştirmeli ve sınıfta uygulanan programda yer alan konulara üstün yetenekli öğrenciler için ek konular, projeler, ödevler eklenerek müfredat programının genişletilmesi sağlanmalıdır.

Beyannamenin 7 nci maddesi eğitimde ortaklıkları güçlendirmekle ilgilidir:

*“Ulusal, bölgesel ve yerel eğitim yetkililerinin biricik görevi, herkes için temel eğitim sağlamaktır; ancak bu görevin gerektirdiği bütün insani, mali ya da örgütsel koşulları sağlamaları onlardan beklenmemelidir. Bütün düzeylerde yeni ya da yeniden canlandırılmış ortaklıklar gerekli olacaktır. Bunlar; öğretmenlerin, yöneticilerin ve diğer eğitim personelinin özel rolü olduğu kabulüyle eğitimin bütün alt-sektörleri ve biçimleri arasında ortaklıklar; planlama, finansman, emek, iletişim ve diğer toplumsal sektörleri içeren devlet kuruluşlarıyla eğitim arasındaki ortaklıklar; resmi ve resmi olmayan kurumlar, özel sektör, yerel toplumlar, dini gruplar ve aileler arasındaki ortaklıklardır.”*

Üstün yeteneklilere yönelik farklılaştırılmış eğitim olanaklarının sunulması konusu sadece belli bir grubun değil, tüm toplumun derdi olmalıdır. İnsanlığın gelişmesinde önemli role sahip üstün yetenekli bireyler, buldukları ülkelerin ekonomik, siyasi, askeri ve teknolojik gelişmelerinin itici gücüdür. Bu bağlamda özel ve resmi kuruluşların üst düzey yöneticileri, ülkelerin siyasi ve ekonomik karar alma noktalarına kadar yükselenler, teknolojik gelişmelerde esas görevi üstlenen araştırma-geliştirme birimlerindeki çalışanlar, icatlar yapan ve yeniliklere imza atanlar çoğunlukla üstün yetenekli bireylerdir.

Üstün yetenekli bireylerin ihtiyaçlarının karmaşık ve çeşitli olması, bu ihtiyaçların karşılanmasında çok sektörlü stratejileri ve genel kalkınma çabalarıyla bütünleştirilmiş hareketleri gerektirir. Üstün yetenekliler eğitiminin geliştirilmesinde pek çok tarafın eğitim yetkilileri, öğretmenler ve diğer eğitim personeliyle işbirliği yapılmalıdır. Bu da, çok çeşitli paydaşların -ailelerin, öğretmenlerin, toplumun, özel şirketlerin, hükümet kuruluşlarının ve hükümet dışı kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının vb.- üstün yeteneklilere verilecek haklar konusundaki çalışmalara etkin olarak katılmaları anlamına gelmektedir.

Beyannamenin 8 inci maddesi destekleyici bir politika içeriği geliştirmekle ilgilidir:

*“Bireyin ve toplumun geliştirilmesinde temel eğitimin tam olarak sağlanması ve kullanılmasını olanaklı kılmak için toplumsal, kültürel, ekonomik sektörler arasında destekleyici politikalara gerek vardır.”*

Silverman (1994), üstün yetenekli bireylerin “toplumsal definedeki bir maden” olarak

görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu özellikteki çocukların bilişsel yetenekleri, ilgileri ve duyarlılıkları erken yaşlarda iken keşfedilirse toplum ve bilimin kazançlı çıkacağı açık bir gerçektir. Başka bir ifadeyle kalkınmakta olan toplumların böylesi nitelikli bireylere ihtiyacı vardır. O halde toplum olarak bu “altın çocukları” kazanmak için gereken hassasiyet gösterilmelidir.

Üstün beyin gücü, bir toplumun kıt bir beşeri kaynağıdır. Beşeri sermaye olarak vurgulanan bu kaynak genelde eğitim yoluyla açığa çıkmaktadır. Bu nedenle ticari yaklaşımdan uzak bir şekilde yönetilmek durumundadır. Ayrıca bir ülke bu kaynaktan yararlanmak istiyorsa öncelikle işin felsefesine, bilgi birikimine ve bu doğrultuda entegre ve sürdürülebilir bir politikaya sahip olması gerekmektedir. Bu tür bir politikaya ve birikime sahip olmadan bu alanda başarılı olmak günümüz şartlarında mümkün görünmemektedir. Bütün bu faktörler bir ülkede üstün yetenekliler eğitiminin sorumluluğunu hem kurum olarak devlete hem de topluma yüklemektedir. Dolayısıyla bu alanda oluşturulacak devlet politikası sosyal sorumluluk anlayışıyla yürütülmelidir (Bilgili, 2004: 250).

Beyannamenin 9 uncu maddesi herkes için eğitimde kaynakların harekete geçirilmesiyle ilgilidir:

*“Herkesin temel öğrenme ihtiyaçları geçmişte olduğundan daha geniş kapsamlı olarak karşılanacaksa, mevcut ve yeni mali kaynakların -kamu, özel ve gönüllü- harekete geçirilmesi zorunlu olacaktır. Temel eğitim için ayrılan zaman, enerji ve paranın insana ve ülkenin geleceğine yapılabilecek en kapsamlı yatırım olduğu düşünülünce, toplumun bütün kesimlerinin bu alanda bir katkıda bulunabileceği açıktır.*

*Kamu sektörünün desteğini genişletmek demek ulusal kaynaklardan pay almayı bekleyen alanlar içinde önemli bir yer tutmakla birlikte eğitimin yegâne öge olmadığı bilincinde olarak, temel eğitim hizmetlerine ayrılan mutlak ve oransal payları arttırarak devletin insan gelişiminden sorumlu tüm organlarının kaynaklarına geniş kapsamlı destek sağlamak demektir. Var olan eğitim kaynakları ve programlarının yeterliliğini arttırmayı hedefleyen ciddi çabalar, daha fazla kaynak üreteceği gibi yeni kaynakları da kendine çekebilecektir. Temel öğrenme gereksinmelerinin karşılanması için saptanan görevin aciliyeti, sektörler arasında kaynakların yeniden dağılımını gerekli kılabılır, örneğin askeri harcamalardan eğitim harcamalarına bir kaynak aktarımı gerekebilir. Eğitim, bugün, her zamankinden daha çok, toplumsal, kültürel ve ekonomik tasarının temel bir boyutu olarak görülmek zorundadır.”*

Yaşadığımız yüzyılda, insan kaynağı en önemli milli servet haline gelmiştir. Bu kaynak keşfedilip işlenmedikçe heba olur. Dolayısıyla bu kaynağın yerinde ve doğru kullanılması önemlidir. Eğitimin yüksek maliyetli ve geri dönüşü geç bir yatırım olduğu düşünüldüğünde eldeki imkanların getirisinin maksimum seviyede kullanılması adeta bir zorunluluktur. Başka bir ifadeyle, sosyal dinamikleri dikkate almadan ve mevcut kaynakları harekete geçirmeden eğitimde başarılı olmak günümüz global koşullarında mümkün değildir.

Clark (2002), üstün yetenekli bireyleri “*olağanüstü gizilgüçlerinden dolayı, yüksek se-*



*viyeli iş bitirme becerisi yüksek olan kişiler*” olarak tanımlamaktadır. Bu özellikteki bireyler, kendilerine ve topluma katkıda bulunabilmeleri için yeteneklerine uygun eğitim programları ve hizmetlerine gereksinim duyarlar. Dolayısıyla üstün yetenekliler eğitimi devlet, üniversiteler, özel sektör, sivil toplum kuruluşların ortak çabaları ve katkıları ile yapılmaktadır. Bunun için toplumun bütün kesimlerinin bu alana katkıda bulunabileceği bir yapılanma ve ortak kaynakların harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Problem çözme, analitik düşünebilme, yenilik yapabilme, farklı bakış açılarıyla soruna yaklaşabilme gibi beceriler iş dünyasında ihtiyaç duyulan becerilerdir. Bu beceriler aynı zamanda üstün yeteneklilerin ayırt edici özellikleridir. İş dünyası ve özel sektör kuruluşları, mesleki-technik eğitimin yanı sıra üstün yeteneklilerin eğitimine araç-gereç, mekân, ulaşım, barınma ya da daha genel olarak fon ve sponsorluk sağlama şeklinde destek verebilir. İş dünyasının rekabet ortamında, yaratıcı beyin gücü ihtiyacı ile üstün yetenekli bireylerin öğrenme ve gelişme ihtiyacı bir araya getirilebilirse sonuçtan her iki taraf da kazançlı çıkabilir. Bu yolla, öğrenciler yapay okul çevresi yerine, gerçek hayat şartlarının yer aldığı durumlar karşısında deneyim kazanarak öğrenme fırsatı bulabilir (Akarsu, 2004: 364).

### **Sonuç ve öneriler**

Ülkemizde zihinsel engelli çocukların ihtiyaçları için devlet tarafından birtakım maddi destek ve eğitsel olanaklar sunulmasını takdirle karşılıyor ve destekliyoruz. Buna karşın, eğitim terapisinin diğer kefesindeki üstün yetenekli çocuklar grubunun aynı derecede zorunluluk gösteren ihtiyaçları için ulusal düzeyde somut ve işlevsel çok az şey yapıldığı kabul etmemiz gereken bir gerçektir. Oysa geleceğimizin bilim ve devlet adamları, ulusal ve uluslar arası liderleri bu gruptan çıkacaktır.

Üstün yetenekliler eğitiminin gelişimini engelleyen en büyük etken, anlayış eksikliğidir. Bu eksiklik yüzünden üstün yetenekli çocuklar, bilişsel potansiyellerine uygun bir eğitim alamamakta ve bu durum her türlü ihmalin zeminini oluşturmaktadır. Bu nedenle ülkemizde öncelikle üstün yetenekli çocuğa bakış açısı değişmeli ve onun bir birey olarak gelişme hakkının bulunduğu kabul edilmelidir. Eğer bu konuda anlayış ve inanç eksikliği giderilmezse çıkarılacak yasa ve yönetmelikler somut bir fayda sağlayamaz. Bu doğrultuda, eğitim politikalarının belirlenmesinden sorumlu yetkililerin ve ülkeyi yöneten üst düzey yöneticilerin eğitimde bireysel farklılıklara saygı duyması ve üstün yeteneklilere özel haklar verilmesi gerekliliğine içtenlikle inanmaları gerekmektedir.

Üstün yetenekli çocukların bilişsel olarak sağlıklı gelişebilmesini ve toplumumuza en üst düzeyde katkı sağlamalarını istiyorsak öncelikle bu doğrultuda işlevsel ve sürdürülebilir bir politikaya ihtiyacımız var. Başka bir ifadeyle, üstün yeteneklilerin eğitimi ile ilgili tanımlama, tanılama, eğitime, izleme, istihdam konularında ülke ölçekli bir devlet politikası geliştirilerek uygulanabilir yasal bir çerçeve oluşturmalıyız.

Sonuç olarak insan hakları, çocuk hakları ve demokrasi kültürü konularında sağla-

nan ilerlemeler günümüzde çağdaş toplum olmanın temel göstergeleridir. Türkiye’de üstün yetenekli çocukların eğitimi alanında kısa dönemde ilerlemelerin sağlanması için anlayış değişikliğine, yapısal yeniliklere ve uygulamada kararlılığa ihtiyaç vardır.

#### KAYNAKÇA

- Akarsu, F. (2004). “Üstün Yetenekliler”. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Seçilmiş Makaleler Kitabı, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, No:63
- Akarsu, F. (2004). “İstanbul Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM) İçin Bir Öğrenme Modeli”. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Seçilmiş Makaleler Kitabı, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, No:63
- Bilgili, A. E. (2004). “Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi Sorunu: Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı” Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Seçilmiş Makaleler Kitabı, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, No:63
- Bilgiseven, A. K. (1987). Eğitim Sosyolojisi, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Celkan, H. Y. (1991). Eğitim Sosyolojisi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, No. 4
- Clark, B. (2002). Growing up gifted. Developing the potential of children at home and at school. (5th ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslar arası Konumu, İstanbul, Küre Yayınları
- Demirel, Ö. (1997). Kurumdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme, Ankara, Usem Yayınları
- Duman, İ. H. (1997). İnsan Haklarına Saygılı Devlet, İstanbul, İnkılap Kitabevi
- Enç, M. & Çağlar, D. & Özsoy, Y. (1987). Özel Eğitime Giriş, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 156
- Ergün, M. (1992). Eğitim ve Toplum (Eğitim Sosyolojisine Giriş), 2.Baskı, Ankara, Ocak Yayınları
- Erkal, M. (1992). İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, İstanbul, Kuşak Ofset
- Polat, T. (2003). “Güçlü Demokrasi ve Okul”, Eğitim Yönetimi ve Üniversitelerde Demokratik Yapılanma Sempozyumu, Ankara, Eğitim-Sen Yayınları
- Silverman, L. K. (1994). “The moral sensitivity of gifted children and the evolution of society”. Roeper Review, 17(2), 110-116.
- Smutny, J. F. (2000). How to stand up for your gifted child: Making the most of kids’ strengths at school and at home. Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing, Inc.
- Tomlinson, C. & Allan, S. (2000). “Leadership For Differentiating Schools and Classrooms”, <http://www.ascd.org/readingroom/books/tonlinson00book.html>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010).
- Tomlinson, C. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms (2nd Ed.). Alexandria, VA: ASCD.
- [http://www.unicef.org/turkey/crc/\\_cr23b.html](http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23b.html), (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2010).